

Uputstvo za upotrebu

SADRŽAJ

U čemu je svrha Seta priručnika?

Kome je namijenjen?

Kakva je struktura i sadržaj Seta priručnika?

Na koji način je izrađen Set priručnika?

Šta slijedi dalje?

Reforma sektora bezbjednosti (RSB) sve više postaje prioritet vlada i na dnevnom redu je zajednica za međunarodni razvoj, mir i bezbjednost. RSB-om se otvaraju mogućnosti za transformaciju bezbjednosne politike, institucija i programa, stvarajući mogućnosti za integraciju rodnih pitanja.

Integracija rodnih pitanja se smatra osnovom za postizanje operativne djelotvornosti, lokalnog vlasništva i ojačanog nadzora. Na primjer, povećanje zapošljavanja žena, sprječavanje kršenja ljudskih prava i saradnja sa organizacijama žena doprinose stvaranju efikasnog i odgovornog sektora bezbjednosti u kome svi učestvuju, te koji odgovara specifičnim potrebama muškaraca, žena, djevojaka, djevojčica, mladića i dječaka.

Uprkos prepoznavanju važnosti integrisanja rodnih pitanja u RSB, postoji nedostatak informacija o ovoj temi. Ovaj Set priručnika predstavlja početni odgovor na potrebu za informisanjem i analizom rodnih pitanja i RSB. Set je osmišljen da kreatorima politike i ljudima iz prakse da praktičan uvid u to zbog čega su rodna pitanja bitna za RSB i šta se može uraditi na njihovoj integraciji.

Svaki kontekst u kome se odvija RSB je jedinstven. S tim u vezi, strategije i preporuke date u ovom Setu priručnika ne mogu uvijek biti direktno primijenjive i trebale bi uvijek biti prilagođene lokalnom kontekstu.

Set priručnika o rodnim pitanjima i reformi sektora bezbjednosti se sastoji od:

- 13 Priručnika (od po 24, 28 i 32 stranica).
- 13 Praktikumuma (od po 4 strane, urađenih na osnovu Priručnika).
- Aneksa o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima o rodnim pitanjima i RSB-u.

Teme kojima se bave Priručnici i njima odgovarajući Praktikumumi su sljedeće:

1. **Reforma sektora bezbjednosti i rodna pitanja**
2. **Reforma policije i rodna pitanja**
3. **Reforma sistema odbrane i rodna pitanja**
4. **Reforma pravosuđa i rodna pitanja**
5. **Reforma kaznenog sistema i rodna pitanja**
6. **Upravljanje granicama i rodna pitanja**
7. **Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja**
8. **Donošenje politike nacionalne bezbjednosti i rodna pitanja**
9. **Nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja**
10. **Privatne vojne i zaštitarske kompanije i rodna pitanja**
11. **Procjena, nadgledanje i vrednovanje RSB-a i rodna pitanja**
12. **Obuka o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru**
13. **Primjena rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti u reformi sektora bezbjednosti**

U čemu je svrha Seta priručnika?

Ovaj Set priručnika je napravljen kako bi kreatori politika RSB-a, oni koji je sprovode u praksi i istraživači unaprijedili znanje, kapacitete i razmjenu informacija vezanih za rodna pitanja u okviru RSB-a.

Set priručnika ima za cilj da:

- Predstavi zbog čega su rodna pitanja bitna za proces RSB-a;
- Predstavi praktične strategije za integraciju rodnih pitanja u procjenu, sprovođenje, nadgledanje i vrednovanje RSB-a na osnovu iskustava stečenih u različitim kontekstima RSB-a i različitim institucijama sektora bezbjednosti.
- Obezbjedi materijal koji će služiti kao vodič u izradi rodno odgovorne politike RSB-a na međunarodnom i nacionalnom nivou.
- Obezbjedi materijal na osnovu kojeg se može napraviti obuka o rodnim pitanjima za osoblje sektora bezbjednosti i za one koji proces RSB-a sprovode u praksi.
- Da posluži kao izvor materijala o međunarodnim zakonima i standardima o pravima žena i rodnoj ravnopravnosti, koji se tiču reforme sektora bezbjednosti i institucija sektora bezbjednosti.

Ovaj Set priručnika nije neiscrpan vodič o rodnim pitanjima i RSB-u, ali predstavlja početni korak u prikupljanju informacija i praktičnih uputstava u korisnom formatu koji može da posluži kreatorima politike na polju RSB-a i onima koji tu politiku sprovode u praksi. Nadamo se da će ovaj Set priručnika poslužiti agencijama sektora bezbjednosti i drugima koji rade u ovoj oblasti kao polazna tačka za kreiranje praktičnije i ciljane politike, te materijala za obuku o rodnim pitanjima i RSB-u.

Kome je namijenjen?

Ovaj Set priručnika je osmišljen kao uvod u rodna pitanja namijenjen velikom broju ljudi koji rade na pitanjima reforme sektora bezbjednosti. U njih spadaju kreatori politika, osobe nadležne za određene programe i konsultanti koji rade na RSB-u u okviru:

- Vlada na državnom nivou
- Institucija sektora bezbjednosti
- Međunarodnih i regionalnih organizacija
- Vlada donatora
- Organizacija civilnog društva, uključujući organizacije žena

Premda je ovaj Set priručnika namijenjen stručnjacima u oblasti RSB-a više nego stručnjacima za rodna pitanja, priručnici i praktikumi mogu da predstavljaju korisno sredstvo osoblju zaduženom za rodna pitanja koje želi da nauči nešto više o načinu na koji je njihov rad povezan sa RSB-om.

Osim ovoga, postoji i ostala ciljna publika za svaki od pojedinačnih priručnika i praktikuma, kao na primjer:

Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja – poslanicima, osoblju u parlamentu i članovima i osoblju regionalnih parlamenata.

Privatne vojne i zaštitarske kompanije i rodna pitanja – privatnim vojnim i zaštitarskim kompanijama (PVZK), industrijskim udruženjima PVZK i njihovim klijentima.

Kakva je struktura i sadržaj Seta priručnika?

Priručnici i praktikumi su uglavnom iste strukture, pri čemu su informacije date pod glavnim naslovima (izuzev Priručnika 11 i 12). Na primjer, Priručnik o reformi policije i rodnim pitanjima ima sljedeću strukturu:

1. *Uvod*
2. *Šta se podrazumijeva pod reformom policije?*
3. *Zbog čega su rodna pitanja bitna za reformu policije?*
4. *Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u reformu policije?*
5. *Integracija rodnih pitanja u reformu policije u specifičnim kontekstima*
 - a. *Zemlje u postkonfliktnom periodu,*
 - b. *Zemlje u tranziciji*
 - c. *Zemlje u razvoju*
 - d. *Razvijene zemlje*
6. *Ključne preporuke*
7. *Dodatni izvori informacija*

Struktura praktikuma o reformi policije i rodnim pitanjima je sljedeća:

1. *Zbog čega su rodna pitanja bitna za reformu policije?*
2. *Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u reformu policije?*
3. *Izazovi i mogućnosti u postkonfliktnom periodu*
4. *Pitanja vezana za reformu policije*
5. *Dodatne informacije*

Pojedinačni sadržaji Priručnika i Praktikuma zavise od teme koja se u njima obrađuje. Međutim, u svakom od njih se nalaze informacije o konceptu, poput definicije roda i važnosti rodnih pitanja, kao i praktične informacije poput studija slučaja, savjeta i popisa zadataka. Autori su se potrudili da ravnomjerno prikažu studije slučajeva i primjere iz različitih djelova svijeta i u različitim državnim kontekstima (postkonfliktnom, tranzicionom, razvojnom i razvijenom).

Kako se definiše RSB?

Ne postoji univerzalno prihvaćena definicija sektora bezbjednosti ili reforme sektora bezbjednosti. Različiti akteri prihvataju šire ili uže razumijevanje RSB-a i veliki broj termina se često sinonimno koriste. Međutim, ovaj Set priručnika koristi definiciju koju je dao Odbor za pomoć u razvoju Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD-DAC), oko koje se čini da postoji određeno slaganje:

Reforma sektora bezbjednosti podrazumijeva transformaciju sektora ili sistema bezbjednosti „koja obuhvata sve učesnike, njihove uloge, odgovornosti i aktivnosti, objedinjene u zajedničkom radu kako bi upravljali sistemom na način koji je usklađeniji sa demokratskim normama i čvrstim principima dobre uprave, te time doprinjeli dobrom funkcionisanju bezbjednosnog okvira“.¹

Sistem ili sektor bezbjednosti se može opisati kao skup svih državnih institucija i ostalih organa koji se bave bezbjednošću države i njenog stanovništva. Ove institucije i organi obuhvataju sljedeće:

- **Ključne učesnike u sistemu bezbjednosti:** oružane snage (uključujući međunarodne i regionalne oružane snage), policiju, žandarmerije, paravojne formacije, predsjedničko obezbjeđenje, obavještajne i bezbjednosne službe, obalsku stražu i graničnu policiju, carinu, rezerviste i lokalne bezbjednosne jedinice.
- **Tijela za upravljanje i nadzor u oblasti bezbjednosti:** parlament, tj. zakonodavna vlast i njegovi odgovarajući zakonodavni odbori; vlada tj. izvršna vlast, uključujući ministarstva odbrane, unutrašnjih poslova i vanjskih poslova; savjetodavna tijela za nacionalnu bezbjednost, institucije običajnog prava; tijela za finansijsko upravljanje, civilno društvo, uključujući medije, akademske institucije i nevladine organizacije.
- **Institucije pravosuđa i vladavine prava:** ministarstva pravde, zatvori, istražne službe i tužilaštva, sudstvo (sudovi i tribunali), službe za sprovođenje pravosnažnih sudskih odluka (sudski poslužitelji i sudski izvršioc), ostali sistemi zasnovani na običajnom pravu, komisije za ljudska prava i ombudsmeni.
- **Vaninstitucionalne bezbjednosne snage:** oslobodilačke armije, gerilu, privatne jedinice za zaštitu lica, privatne zaštitarske kompanije, privatne vojne kompanije i teritorijalne snage političkih partija.²
- **Neformalne grupe civilnog društva:** profesionalna udruženja, medije, istraživačke organizacije, lobističke organizacije, vjerske organizacije, nevladine organizacije i lokalna udruženja.³

Za dalju diskusiju o konceptu RSB-a, vidjeti Priručnik 1 o RSB-u i rodnim pitanjima.

Na koji način su odabrane teme za Set priručnika?

RSB obuhvata veliki broj učesnika i procesa i postoji veliki broj rodnih pitanja koji su važni u RSB-u. Ovaj Set priručnika se odnosi na zajedničke oblasti RSB-a, u kojima postojeći izvori informacija i stručna znanja o rodnim pitanjima nijesu uzeta u obzir. Postoje i druge oblasti RSB-a gdje su neophodne informacije o rodnim pitanjima. Na primjer, u okviru Seta priručnika ne postoji priručnik o integraciji rodnih pitanja u reformu obavještajnih službi usljed trenutnog nedostatka informacija o ovoj temi. Nadamo se da će ovaj Set priručnika biti koristan izvor informacija kako bi

nastavili rad na rodnim pitanjima i RSB-u, uključujući one oblasti koje nijesu uvrštene u ovaj Set priručnika.

Ne postoji poseban priručnik o razoružavanju, demobilizaciji i reintegraciji veterana (RDR) i rodnim pitanjima jer već postoji niz izuzetnih izvora informacija o ovoj temi. Zbog toga se o RDR-u raspravlja u priručnicima o reformi sistema odbrane i parlamentarnom nadzoru nad sektorom bezbjednosti, kao jednom od mnogobrojnih pitanja koja su u njima pokrivena.

Da li se Set priručnika tiče roda ili žena?

Termini „rod“ i „žene“ se često miješaju i/ili koriste sinonimno. Ovaj Set priručnika se usredsređuje na rod, prije nego li na žene, pri čemu se djelimično obuhvataju i informacije i primjeri koji se odnose na muškarce i muževnost. Međutim, još uvijek je nedovoljno informacija o muškarcima, pojmu muževnosti u RSB-u i potrebno je dodatno istražiti ovu oblast.

Definicija roda koju smo koristili u ovom Setu priručnika je sljedeća:

Rod se odnosi na uloge i odnose, osobine ličnosti, stavove, ponašanje i vrijednosti koje društvo pripisuje muškarcima i ženama. „Rod“ se, stoga, odnosi na naučene razlike između muškaraca i žena dok „pol“ označava biološke razlike između muškaraca i žena. Rodne uloge se u velikoj mjeri razlikuju u okviru različitih kultura i među njima i vremenom se mogu mijenjati. Rod se ne odnosi samo na žene i muškarce već i na njihove međusobne odnose.

Za dalju diskusiju o definiciji roda i konceptualnom pristupu integraciji rodnih pitanja u RSB, vidjeti Priručnik o RSB-u i rodnim pitanjima.

Zbog čega su uključena pitanja koja se tiču lezbijske, homoseksualne, biseksualne i transseksualne populacije (LGBT)?

Osobe homoseksualne, lezbijske, biseksualne i transseksualne orijentacije se često suočavaju sa diskriminacijom i nasiljem zbog shvaćanja da su neusklađeni sa definisanim rodnim ulogama sa definisanim rodnim ulogama. Na ovoj osnovi, Set priručnika uključuje, tamo gdje je to bilo moguće primjere i informacije o inicijativama u sektoru bezbjednosti kako bi se odgovorilo na specifične potrebe LGBT populacije.

Na koji način su definisani različiti državni konteksti?

Ovaj Set priručnika proučava RSB u četiri tipa državnih konteksta, kako bi se istražilo da li postoje sličnosti u izazovima i mogućnostima za integraciju rodnih pitanja u ovim kontekstima. Koristeći kategorije koje je dao Odsjek za statistiku UN-a, u Priručnicima (izuzev Priručnika 11 i 12) postoje poglavlja koja se fokusiraju na:

Zemlje u tranziciji – zemlje u tranziciji sa prijelazom sa centralizovane ekonomije na tržišnu ekonomiju, poput Hrvatske, Gruzije, Ruske Federacije, Tadžikistana i Ukrajine.

Zemlje u razvoju – zemlje sa niskim bruto nacionalnim dohotkom. Afrika, Karibi, Centralna Amerika, Južna Amerika, Azija (izuzev Japana) i Okeanija (izuzev Australije i Novog Zelanda) se smatraju „regionima u razvoju“.

Razvijene zemlje – Zemlje koje imaju visok bruto nacionalni dohodak poput Zapadne i Sjeverne Evrope, Kanade, SAD i Izraela.⁴

Priručnici se, takođe, usredsređuju na integraciju rodni pitanja u RSB u zemljama u postkonfliktnom periodu, gdje se RSB odlikuje specifičnim karakteristikama koje su u manjem obimu prisutne, ili u opšte nijesu prisutne, u onim sredinama u kojima nije bilo konflikta.⁵ Kao primjeri zemalja u postkonfliktnom periodu u ovom Setu priručnika su dati Haiti, Liberija, Sijera Leone i Timor Leste. Naravno, zemlje u postkonfliktnom periodu mogu, takođe, da budu i zemlje u tranziciji ili zemlje u razvoju i nije sasvim jasno kada jedna zemlja u kojoj se desio oružani sukob prestaje da bude „postkonfliktna“. Ipak, ovi Priručnici pokazuju da je mnogo toga naučeno u nekim postkonfliktnim kontekstima što se može primjeniti i na ostale kontekste.

Zbog čega su uvrštene razvijene zemlje?

Premda se koncept RSB-s ne koristi često u kontekstu razvijenih zemlja, u njima se često dešava reforma institucija sektora bezbjednosti i to na velikom broju različitih nivoa. U mnogim razvijenim zemljama se očekuje da sektor bezbjednosti djelotvorno spriječi i odgovori na rodno nasilje ili da se u njemu održi ravnopravan broj muškaraca i žena zaposlenih u njegovim institucijama. Razvijene zemlje, takođe, treba da sprovedu rodno odgovornu reformu u svom sektoru bezbjednosti.

Na koji način je izrađen Set priručnika?

Međunarodni istraživački i obrazovni institut Ujedinjenih nacija za unapređenje položaja žena (UN-INSTRRAW) i Ženevski centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga (DCAF) su 2005. godine napravili koncept ovog Seta priručnika kao odgovor na jasnu potrebu za istraživanjem i praktičnim uputstvima o rodni pitanjima i RSB-u. Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava OEBS-a (OEBS/ODIHR) je

postala treći partner na projektu.

U avgustu 2006. godine, DCAF i UN-INSTRRAW su osnovali Radnu grupu za rodna pitanja i RSB koja je okupila istraživače i osobe koje ova pitanja sprovode u praksi iz različitih krajeva svijeta, kao i predstavnike OECD-DAC, DPKO, UNDP, UNIFEM, Savjeta Evropske unije i ECOWAS-a. Radna grupa za rodna pitanja i RSB je imala ulogu savjetodavnog tijela na projektu.

Rad na Priručniku je počeo u februaru 2007. godine, uz finansiranje Ministarstva vanjskih poslova Norveške i OEBS/ODIHR-a.

DCAF je u izradu Priručnika 2-10 uključio priznate stručnjake iz oblasti rodni pitanja i bezbjednosti. Priručnike o obuci o rodni pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti i o procjeni, nadgledanju i vrednovanju RSB-a i rodni pitanjima je izradio UN-INSTRRAW na osnovu serije rasprava vođenih elektronskim putem između stručnjaka za RSB i stručnjaka za rodna pitanja sredinom 2007. godine. Nacrt svakog priručnika je pregledao veliki broj ljudi koji u praksi sprovode RSB, zaposlenih u bezbjednosnim službama, stručnjaka za rodna pitanja, akademika i zainteresovanih pojedinaca. Oko 60 osoba je dalo korisne komentare i prijedloge na ove nacрте, uključujući tu one koji u praksi sprovode RSB u Africi, Aziji, Istočnoj Evropi i Južnoj Americi. Osim ovoga, o nacrtu Priručnika su raspravljali njihovi autori, spoljni revizori i kreatori politika na dvodnevnoj radionici koja je okupila stručnjake za rodna pitanja i RSB u Ženevi u avgustu 2007. godine. Praktikumе su pripremili UN-INSTRRAW i DCAF na osnovu Priručnika. DCAF je lektorisao i korigovao Priručnike i Praktikumе, te proizveo ovaj Set priručnika.

DCAF, OEBS/ODIHR i UN-INSTRRAW se pojedinačno zahvaljuju svima koji su pomogli da se oblikuje ovaj Set priručnika.

Šta slijedi dalje?

Set priručnika o rodni pitanjima i reformi sektora bezbjednosti je objavljen u martu 2008. godine i masovno je distribuiran i u štampanoj formi i na CD ROM formatu, kao i onlajn na internetu.

DCAF, OEBS/ODIHR i UN-INSTRRAW su planirali veliki broj projekata u 2008. i 2009. godini, kojim će se operacionalizovati ovaj Set priručnika. Za početak, priručnik će biti preveden na ruski jezik, a nadamo se da će se omogućiti sredstva kako bi materijali bili raspoloživi i na drugim jezicima. Dodatni materijali, uključujući materijale za obuku, će biti napravljeni kako bi se zadovoljile potrebe onih ljudi koji u praksi sprovode RSB u određenim zemljama i regionima. Unaprijed se radujemo budućoj saradnji na razvoju i bilježenju dobrih primjera iz prakse u integraciji rodni pitanja u RSB.

¹ OECD-DAC, *Security System Reform and Governance*, DAC Guidelines and Reference Series, (Reforma sektora bezbjednosti i uprava, DAC smjernice i reference), (OECD: Pariz), 2005, str.20. <http://www.oecd.org/dataoecd/8/39/31785288.pdf>

² OECD-DAC, str.20-21. Vidi takođe Hänggi, H., 'Making Sense of Security Sector Governance, *Challenges of Security Sector Governance*', („Šta znači upravljanje sektorom bezbjednosti“, „Izazovi pri upravljanju sektorom bezbjednosti“) ur. Hänggi, H. Winkler, T.H., (DCAF: Ženeva), 2003.

³ Ball i ostali, citirano u *United Nations Development Report 2002*, (Izveštaj Ujedinjenih nacija o razvoju za 2002. godinu) (UNDP: Njujork), 2002, str.87.

⁴ United Nations Statistics Division, 'Composition of macro geographical

(continental) regions, geographical sub-regions, and selected economic and other groupings,' (Odsjek UN-s za statistiku, „Sastav makro geografskih (kontinentalnih) regiona, geografskih podregiona i odabranih ekonomskih i drugih grupacija“) revidirano 28. avgusta 2007. god. <http://unstats.un.org/unsd/methods/m49/m49regin.htm#developed>

⁵ Pogledajte raspravu u Law, D., 'The Post-Conflict Security Sector', DCAF Policy Paper No. 14, („Postkonfliktni sektor bezbjednosti“, DCAF strateški dokument br.14) (DCAF: Ženeva), 2006: http://www.dcaf.ch/_docs/PP14_post_conflictss.pdf, str.2-3>, koja se zasniva na studijama slučaja iz Avganistana, Bosne i Hercegovine, Haitija, Kosova, Sijera Leonea i Timor Leste.